

Araştırma Makalesi / Research Article

MİRZİYOYEV DÖNEMİNDEKİ DIŞ POLİTİKA DEĞİŞİKLİĞİNİN ÖZBEKİSTAN TURİZMİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ

Kadir Kürşat YILMAZ¹

Öz

Selefi Kerimov'un güvenlik kaygılarını paylaşmakla birlikte Mirziyoyev, Özbekistan dış politikasının tamamen güvenlik sorunlarına odaklanmasını ortadan kaldırmıştır. Ülke nüfusunun hızla artmasına karşılık ekonomik kalkınmanın bu hıza cevap vermekte zorlanması bu değişimin temel sebebi olduğu ileri sürülebilir. Çünkü vatandaş-devlet ilişkilerinin düzelmesi ve en büyük güvenlik tehdidi olan radikal dini/siyasi grupların destek bulmasının önlenmesi ancak ekonomik kalkınma ile mümkün olabilecektir.

Güvenlik odaklı dış politikaların etkisi ile önemli potansiyeli olmasına karşın Özbekistan turizmi arka planda kalmıştır. Gerekli yatırımın yapılması ve dış politika desteği ile turizmin hızlı gelişme şansına sahip olması, Mirziyoyev yönetiminin dış politika-turizm ilişkisini geliştirmesine katkı yapmıştır. Ülke imajının düzeltilmesine yönelik çabaların, vize muafiyetlerinin, komşu ülkelerle sorunların çözüme kavuşturulmasının ve diğer ülkelerle diplomatik ilişkilerin artırılmasının temel sebebi ülke turizminin geliştirilmek istenmesidir. Dolayısıyla bu çalışma, dış politikada yaşanan değişim üzerinden Özbekistan dış politikasının ülke turizminin gelişmesi için araç olarak kullanıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özbekistan, Kerimov, Mirziyoyev, Dış politika, Turizm

Jel Kodu: F50, F52, F59

THE EFFECT OF FOREIGN POLICY CHANGE DURING MIRZİYOYEV'S PERIOD ON THE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN TOURISM

Abstract

Although sharing his predecessor Karimov's security concerns, Mirziyoyev eliminated the focus of Uzbekistan's foreign policy on security issues. It can be argued that the main reason for this change is that despite the rapid increase in the country's population, the economic development has difficulty in responding to this pace. Because improving citizen-state relations and preventing radical religious/political groups, which are the biggest security threat, from gaining support will only be possible with economic development.

Despite having significant potential due to the influence of security-oriented foreign policies, tourism in Uzbekistan has remained in the background. The fact that tourism has the opportunity to develop rapidly with the necessary investment and foreign policy support has contributed to the Mirziyoyev administration's development of the foreign policy-tourism relationship. The main reason for efforts to improve the country's image, visa exemptions, resolving problems with neighboring countries and increasing diplomatic relations with other countries is the desire to develop the country's tourism. Therefore, this study aims to reveal that Uzbekistan's foreign policy is used as a tool for the development of the country's tourism through the change in foreign policy.

Keywords: Uzbekistan, Karimov, Mirziyoyev, Foreign policy, Tourism

Jel Code: F50, F52, F59

¹ Öğr. Gör. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Söğüt Meslek Yüksekokulu, Hukuk Büro Yönetimi ve Sekreterliği, kadirkursat.yilmaz@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3108-3545.

Başvuru Tarihi (Received): 14.02.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.04.2024

Giriş

Dış politika, bir ülkenin dış dünya ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri başta olmak üzere her çeşit ilişkilerinin yönetimi olarak tarif edilebilir. Bu çerçevede, dış ekonomik ilişkiler özellikle Batı dünyasında dış politikanın her zaman en önemli unsurlarından biri olagelmıştır (İskit, t.y.). Batı dünyası dışında gelişmiş olan ülkeler gibi gelişmekte olan ülkeler de dış politika üzerinden ekonomik kalkınma hızlarını artırmak istemektedir.

Kerimov yönetiminin ulus devlet politikaları ve ülkenin egemenlik hakları konusundaki tavizsiz dış politika kararları neticesinde Özbekistan, uzun yıllar kapalı bir ülke görüntüsü içinde olmuştur. Mirziyoyev'in iktidara gelmesi sonrası ise dış politika aktif olarak ekonomik kalkınma aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Özbekistan'ın dünyaya entegre olmasına çalışılırken aynı zamanda yabancı yatırımcılar ülkeye davet edilmiştir. Komşu ülkelerle sorunların çözümüne odaklanılmış ve küresel aktörlerle çok yönlü ilişkiler kurulmuştur. Türkiye'ye karşı yıllardır izlenmekte olan mesafeli dış politika terk edilmiş ve Türkiye ile de ilişkiler geliştirilmiştir. Mirziyoyev yönetimi bölgesel ve küresel örgütlere katılım konusunda da büyük bir çaba harcamıştır. Örneğin Türk Devletleri Teşkilatı'na tam üye olarak katılım gerçekleştirilmiş, Avrasya Ekonomik Birliği'ne gözlemci üye olunmuş ve Dünya Ticaret Örgütü'ne katılım konusunda çalışmalar ise devam etmektedir. Yine IMF ve Dünya Bankası ile işbirliği tekrar geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Mirziyoyev yönetimi ikili ekonomik ilişkileri geliştirmenin yanı sıra birçok ülkeye vize muafiyeti tanımıştır. Ayrıca üye veya gözlemci olunan bölgesel ve küresel örgütlerin üye ülkeler arasında turizm alanında işbirliği yapmalarına da öncülük etmiştir. Bu gelişmeleri bütün olarak ele aldığımızda Özbekistan dış politikasının ülke turizminin gelişmesinde de bir araç olarak kullandığı ileri sürülebilir. Bu sebeple Özbek turizminin gelişmesine büyük bir bütçe ayrılırken bir yandan da Birleşmiş Milletler, Türk Devletleri Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatı vs. gibi uluslararası-bölgesel örgütlerin Özbekistan'ın tarihi şehirlerini kültür ve turizm başkenti olarak ilan etmelerine yoğun bir çaba harcanmıştır.

Özbekistan dış politikasının genelde ülke ekonomisinin gelişmesine özelde ise ülke turizminin gelişmesine odaklandığı görülmektedir. Çünkü turizm sektörü çoğunlukla yabancı turistlerin ülkeye gelmesi ve burada konaklaması üzerine odaklanmışken dış politika, bir ülkenin uluslararası ilişkilerine ve uluslararası alanda tanınırlığına yaptığı katkı ile ülke turizminin gelişmesini sağlamaya çalışmaktadır. Dış politika aracılığıyla ülkenin tarihi-kültürel mirası, doğal güzellikleri ve turizm olanakları ve turizm potansiyeli tanıtılabilmektedir. En önemlisi dış politika aracılığıyla ülke imajının güçlendirilmesi, ülke turizmini de geliştirmektedir. Özbekistan'a gelen yabancı turistlerin büyük bir kısmının akraba ziyaretleri amacıyla komşu ülkelere gitmesi, Mirziyoyev yönetiminin Türkiye'nin turizm tecrübesinden yararlanmaya, Uluslararası Nakşibendi kongrelerine katılım göstermeye, Çin ve Avrupa ülkeleri ile turizm alanında işbirliğini artırmaya yönelmektedir. Bu çalışmaların ülke turizminin yeni pazarlara ulaşmasına yönelik olduğu görülmektedir. Böylelikle Özbekistan turizminde büyük öneme sahip komşu ülke vatandaşlarına bağlılık da azaltılabilecektir.

2023 yılsonu itibari ile 36 milyonu aşan nüfusa karşın kişi başına düşen milli gelirin 2468 \$ olduğu düşünüldüğünde Özbek dış politikasının neden ekonomi, özellikle de turizm üzerinde durduğu ortaya çıkmaktadır. Özbekistan turizmi üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla beraber dış politikasındaki değişikliklerin ülke turizmi üzerindeki etkisine değinilmemiştir. Bu çalışma ile bu boşluğun doldurulması hedeflenmektedir.

1. Özbekistan Dış Politikasının Değişmesine Neden Olan Başlıca Dinamikler

Dış politika değişikliğine neden olan dinamiklerin sayısını çoğaltmak mümkün olmakla birlikte çalışmamız açısından yani güvenlik odaklı dış politikadan uzaklaşma sebebi olarak diğerlerine göre daha önemli görülen faktörler üzerinde durulacaktır.

1.1. Güvenlik Problemleri

Komşu ülkelerle yaşanan sınır sorunlarının da etkisiyle sınır güvenliği konusunda yaşanan sıkıntılar, uyuşturucu trafiği özellikle de radikal dini/siyasi grupların faaliyetleri Özbekistan'ın en büyük güvenlik problemleridir. Bu güvenlik problemleri, Kerimov döneminde ülke içinde ve sınır bölgelerinde sert güvenlik önlemlerinin alınmasına neden olmuştur.

Güvenlik problemleri aynı zamanda Özbekistan'ın komşu ülkelerle hatta küresel aktörlerle ilişkilerinde de temel belirleyici aktör haline gelmiştir. Kerimov yönetimi, güvenlik sorunlarına verdikleri desteğe göre komşu ülkeler ve küresel aktörlerle ilişkilere yön vermiştir. Örneğin 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan operasyonuna destek verilmiş ve bu destek sonucu Özbekistan'ın da güvenlik problemlerinin çözülmesi hedeflenmiştir. Ancak Andican Olayları'nda ABD'nin sert eleştirilerde bulunması ise Kerimov'un güvenlik kaygılarını artırmış ve Özbekistan-ABD ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Kerimov iktidarının sonuna kadar güvenlik odaklı bir dış politika izlemeye devam etmiştir. Dolayısıyla dış politika, ekonomik kalkınma aracı olmamıştır. Turizm açısından bakıldığında ise Özbekistan'a gelecek yabancı turistlerin Özbekistan'ın güvenlik kaygılarını artıracığı anlayışı hâkim olmuştur. Özellikle inanç turizmi adı altında yapılacak seyahatlerle radikal grupların faaliyetlerini genişletmesinden endişe duyulmuş ve inanç turizminden uzak durulmuştur. Bu sebeplerle uzun yıllar turizmin gelişmesine mesafeli yaklaşan Kerimov yönetimi, ABD'nin Afganistan operasyonu sonrası güvenlik tehditlerinin azalması ile ancak 2006'dan sonra turizmin gelişmesine yönelik bazı çalışmalara başlamıştır.

Mirziyoyev'in iktidara geldiği dönem, Özbekistan'ın güvenlik kaygılarının en aza indiği zaman dilimidir. ABD'nin Afganistan'da gerçekleştirdiği operasyonlar, her ne kadar Özbekistan'ın güvenlik kaygılarını tam anlamıyla sona erdirmemiş olsa da kendini daha güvende hissetmesine katkı sunmuştur. ABD'nin Kerimov döneminde Afganistan'dan çekilme niyetini açıklamış olması Mirziyoyev'in özellikle Afganistan kaynaklı güvenlik sorunlarını önleme konusunda Afgan muhalif gruplarla ilişki kurmasını hızlandırmıştır. Böylelikle Afganistan merkezi hükümeti ile yakın işbirliğine karşın ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrası yaşanması muhtemel değişime hazırlık yapılmıştır. Bu anlamda Mirziyoyev yönetimi Özbekistan'da Taliban'ın da katılımına destek verdiği Afganistan konulu uluslararası konferanslar düzenlemiş ve ABD-Taliban görüşmelerine de katılım gerçekleştirmiştir (Kamilov afg'on masalasida, 2020). ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrası Taliban'ın kısa sürede ülkenin büyük bir kısmında tekrar hâkimiyetini kurmuş olması, Mirziyoyev yönetiminin Taliban ile ilişki kurmasındaki haklılığını da göstermiştir. Kerimov yönetiminin Taliban ile kuramadığı diyalogu kuran Mirziyoyev yönetimi böylelikle Afganistan kaynaklı güvenlik kaygılarını en aza indirmeyi başarmıştır. Komşu ülkelerle sorunları çözme konusunda gösterilen çaba diğer komşu ülkelerle olduğu gibi Afganistan'da da başarıya ulaştığı söylenebilir.

Mirziyoyev'in “*Yeni Özbekistan*” sloganıyla yürüttüğü yeni dış politika, Özbekistan'ın güvenlik kaygılarını her ne kadar sona erdirmemiş olsa da güvenlik kaygılarının Özbekistan dış politikası üzerindeki etkisini azaltmıştır. Örneğin Kerimov döneminde diğer komşularıyla olduğu gibi Kırgızistan ile de arada bir anlamda demir perde bulunmasına karşın Mirziyoyev döneminde anklav-eksklav sorunlarının çözümü yönündeki girişimlerin hızlanmasını bu anlamda değerlendirmek mümkündür (Yalçınkaya ve Abidzhanov, 2020: 2662). Böylelikle güvenlik konularının dış politikayı esir almasının önüne geçilmiş ve dış politika ülke ekonomisinin ve turizminin gelişmesine odaklanabilmiştir.

1.2. Ekonomik Problemler

SSCB sonrası tüm Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Özbekistan'da da büyük bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Ekonomik sorunları çözmeye yeterli sermayenin olmayışı, kalifiyeli eleman eksikliği ve özel sektörün zayıflığı gibi faktörler devlet eliyle ekonomik kalkınmaya odaklanılmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum aynı zamanda devletin neden kendi kendine yeter bir ekonomi

modelini tercih ettiğini de ortaya koymaktadır. Ancak devletin ekonomi dışında birçok sorunla uğraşması ve artan güvenlik kaygıları ekonominin ikinci plana itilmesini beraberinde getirmiştir.

Ekonomi dahil her alanda devlet eliyle dönüşümün yapılmaya çalışılması ise devletin ejderhaya dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Bu durum bir anlamda eski Sovyet yönetim sisteminin devamına neden olmuştur. Radikal dini/siyasi grupların saldırılarını artırması ve artan güvenlik kaygıları ise Kerimov'un kurmuş olduğu bu yönetim sistemini meşrulaştırma imkânı vermiştir. Ancak devlet politikalarının, aynı zamanda dış politika önceliklerinin, ulus devlet inşası ve güvenlik sorunlarına odaklanması ekonomik sorunların çözümünü yavaşlatmıştır.

Dış politikanın yıllarca güvenlik odaklı olması ve ekonominin de yeteri kadar geliştirilememesi Özbek vatandaşlarını yurtdışı iş imkânlarını aramaya itmiştir. Bu sebeple Rusya, Türkiye, Güney Kore başta olmak üzere maaşların kısmen Özbekistan'dan daha yüksek olduğu komşu ülkelere Özbek işçi göçü gerçekleşmektedir. Özellikle üç milyondan fazla Özbek vatandaşı Rusya'da çalışmaktadır.

Önemli ekonomik potansiyelin olmasına karşın Özbekistan'da kişi başına milli gelir düşüktür (Ticaret Bakanlığı, 2023: 7). Ekonomik beklentileri karşılamakta zorlanan iktidara karşı muhalif hareketler güçlenmekte ve ulus devlet inşa sürecinde gerekli vatandaş desteğinin sağlanması imkânsız hale gelmektedir. Son yıllarda dış ticaret açığının sürekli artması, kişi başına milli gelirin düşüklüğü, ekonomik kalkınma hızının ve iş imkânlarının yetersizliği aynı zamanda radikal dini/siyasi grupların güçlenme olasılığını da artırmaktadır.

2023 yılı itibariyle kişi başına düşen milli gelirin 2468 \$ olduğu Özbekistan'da mevcut 36,799 milyon (O'zbekiston Statistika Agentligi, 2024) olan ülke nüfusunun 2028'de 40 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2023: 5). Ancak ülke nüfusunun 2023'te bir önceki yıla göre %2,2 oranda arttığı düşünülürse 2028 yılını beklemeden Özbekistan nüfusunun 40 milyona ulaşması mümkündür. Bu durumun farkında olan Mirziyoyev yönetiminin, ekonomik kalkınmayı artırmak suretiyle güvenlik sorunlarını çözmeyi hedeflediği ileri sürülebilir. Özellikle Kerimov yönetiminin üzerinde durmadığı turizm konusunda Özbekistan büyük bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Mirziyoyev yönetimi ile beraber yapılan ticari anlaşmalar ve sayısı sürekli artmakta olan yabancı yatırımcılar Özbekistan turizminin gelişmesine büyük katkı yapacaktır.

Mirziyoyev'in aktif dış politika izlemeye başlaması ile ülke ekonomisinde belirgin bir büyüme kaydedilmiştir. Ancak özellikle dış ticaret dengesinde ciddi bozulma göze çarpmaktadır. Dış ticaret dengesinin büyük açık vermesi dışında örneğin 2020'de Özbekistan'ın Çin'e olan borcu toplam dış borcunun %20'sine ulaşması Mirziyoyev döneminde Özbekistan'ın Çin'e ekonomik bağımlılığının giderek artması, dış politikada Kerimov'dan devralınan dengeleme politikasından uzaklaşıldığı eleştirilerine de neden olmaktadır (Özcan, 2023). Diğer taraftan Özbekistan'ın çalışabilecek nüfusunun büyük bir kısmının Rusya'da göçmen işçi olarak çalışması neticesinde Rusya'dan önemli bir döviz miktarının Özbekistan'a girmekte olması üzerinde de durulmalıdır (Rusya'daki Özbekistanlı İşçilerin, 2019). Rusya'dan gelen bu kaynağın Özbekistan ekonomisi üzerinde büyük bir etkiye sahip olması, Özbekistan ekonomisinin Rus ekonomisine bağımlılığını artırmaktadır. Çünkü Özbekistan dış ticaretinde önemli bir role sahip olması dışında Özbekistan'da önemli yatırımlar yapmakta olan Rusya'da yaşanan bir ekonomik kriz aynı zamanda Özbek göçmen işçilerinin Rusya'dan Özbekistan'a gönderdikleri döviz miktarının azalmasına neden olmaktadır. Mirziyoyev yönetiminin bütün bu ekonomik sorunları çözmeden Özbekistan'da kalıcı huzur ve istikrarı sağlaması oldukça zor olacaktır. Dolayısıyla ülke ekonomik potansiyelinin harekete geçirilerek ekonomik kalkınmanın sağlanması büyük önem taşımaktadır.

1.3. Hızlı Nüfus Artışı

Türkistan coğrafyasının en fazla nüfusuna sahip ülkesi olan Özbekistan'ın aynı zamanda nüfus artış hızı da yüksektir. Her yıl önemli miktarda nüfus iş hayatına dâhil olmaktadır. Yine önemli

miktarda bir nüfusun tarım sektöründe çalışıyor olması dolayısıyla mevsimlik işçiler de dâhil edilirse önemli miktarda nüfusun iş ihtiyacı karşılanması gerekmektedir. Ancak Özbekistan imkânlarının bu kadar yüksek miktarda bir nüfusun iş talebine cevap vermesi oldukça zordur. Mevcut iş imkânlarının geliştirilmesi ve yeni iş sahalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Özbekistan dış politikasının değişim göstermesinde nüfusun hızla artmakta olması büyük bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla dış politika aracılığıyla yatırım ihtiyacının karşılanması istendiği görülmektedir. Bu noktada büyük bir boşluğun olduğu turizm sektörünün geliştirilmesi ve bu alana yabancı yatırımcıların girmesi büyük önem taşımaktadır.

1.4. Turizm Potansiyeli

Özbekistan, sahip olduğu tarihi, kültürü ve coğrafi konumuyla turizm alanında büyük bir potansiyele sahiptir. UNESCO tarafından 2014'te Dünya Mirası olarak kabul edilen İpekyolu güzergâhında yer alan Özbekistan'da 4 binden fazla tarihi ve kültürel eser bulunmaktadır (Avcı ve Norbaev, 2021: 209). Özbekistan dünya genelinde en fazla tarihi esere sahip olan ilk 10 ülke arasında yer almaktadır (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı [TİKA], 2012). Ayrıca Türk-İslam Dünyasının önemli âlim, arif ve inanç önderlerinin kabirleri bu ülkededir. Bu sebeple Özbekistan Dünya Turizm Örgütü uzmanlarına göre dünyada turizm sektörünün yüksek oranda gelişeceği ilk beş ülke arasında yer almaktadır (Özbekistan'a gelen turist, 2017).

Özbekistan mimarisinde ve halk kültüründe İslam dininin derin izleri bulunmaktadır. Özbekistan'ın aynı zamanda sufizme merkezlik etmesi ve önemli tasavvuf önderlerinin yaşadığı topraklarda yer alması Türk-İslam Dünyası için önemli dini merkez olmasına katkı sunmaktadır (Avcı ve Norbaev, 2021: 209-210). Bu durum Özbekistan'ın özellikle inanç turizminin gelişmesi açısından da önemlidir. Kültürel bir turizm çeşidi olarak inanç turizmi, dinî değerlerin bulunduğu yerlere yönelik yapılan seyahatlerdir (Tuna, Aydın ve Djumanazarovna, 2023: 36). Açıklanan verilere göre Özbekistan'a inanç turizmi için gelenlerin sayısı 2023 yılında sadece 1,415 milyondur. Benzer durum Türkiye'den gelen turist sayısında da karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'den 100 bini aşan turist sayısının da sadece 45,6 bini inanç turizmi için gelmiştir (Turisticheskaya ploshchadka, 2023). Bu sebeple inanç turizmi üzerine odaklanırken, büyük bir potansiyeli olan Özbekistan turizmini sadece inanç turizmine indirgememek gerekmektedir. 2023 yılında yabancı turist sayısının 7 milyona yaklaştığı düşünüldüğünde bu rakamın sadece 1,415 milyonu inanç turizmi için gelmiş olması bu açıklamamızın haklılığını ortaya koymaktadır.

Tarihi değere sahip birçok kale, kervansaray, medrese, camilere sahip olan Özbekistan, aynı zamanda birçok hükümdar, ilim ve irfan ehli yetişmiş ve bu kişilerin mezarlarına ev sahipliği yapmaktadır. Özbekistan'da; hadis-i serif âlimlerinin en büyüklerinden İmam Buhari, İmam Tirmizi, Türklerin bin yıllık itikat imamı Ebu Mansur Maturidi, Necmettin-i Kübra, Hacegân silsilesinden Yedi Pirlar (Pir Abdülhalik Gücdıvani, Pir Arif-i Rivegeri, Pir Mahmud Fağnevi, Pir Ali Ramitani, Pir Muhammed Baba Semmasi, Pir Seyyid Emir Külal, Pir Şah-ı Nakşibendi), Kadızade-i Rumi, Ali Şir Nevai, Emir Timur, Uluğ Beg, İbni Sina, Biruni gibi Türk-İslam âleminde iyi tanınan büyük değerlerin kabirleri bulunmaktadır (Avcı ve Norbaev, 2021: 212).

Mirziyoyev yönetimi Özbekistan'ın bu turizm potansiyelinden yararlanmak için dış politikanın kullanılması dâhil olmak üzere turizmin gelişmesi için birçok önemli çalışma başlatmıştır. Vize muafiyeti politikaları, başta komşu ülkeler olmak üzere küresel aktörlerle dengeli ilişkilerin kurulması, Türkiye ile yakınlaşma politikası vs. önemli dış politika çalışmalarıdır. Ancak en önemli çalışmalar elbette turizmin gelişmesini engelleyen altyapı sorununun çözümüne yöneliktir. Bu bağlamda 2017-2021 Kalkınma Stratejisi ve özellikle 2022-2026 kalkınma stratejisinde; turizm ve kültürel miras altyapısının geliştirilmesi, 8.000'den fazla kültürel miras alanının etkin kullanımı için bir devlet programının benimsenmesi ve Semerkant'ın bir "turizm merkezine" dönüştürülerek; turizm hacminin en az 10 katına çıkarılması hedeflenmektedir (Tuna, Aydın ve Djumanazarovna, 2023: 41). Bu politikaların neticesinde Semerkant'ın dışında Taşkent, Buhara ve diğer şehirlerde

Türk inşaat şirketlerinin de yer aldığı yeni oteller inşa edilmiştir. Özellikle Buhara ve Semerkant şehirlerinde yabancı sermaye ortaklığında birçok birinci sınıf otel yapılmıştır (Avcı ve Norbaev, 2021: 211).

Özbekistan'ın dışa açılmaya başlaması ve turizm yatırımları yabancı turist sayısını artırmakla kalmamış son yıllarda birçok turizm kuruluşunun Özbekistan'ı seyahat edilmesi gereken ülkeler listesine almasına da katkı yapmıştır. Örneğin İngiltere merkezli turizm kuruluşu olan Titan Travel'in, 18 Kasım 2019 tarihli turizm raporunda turistler açısından reytingi yüksek, en çekici ülkeler sıralamasında Özbekistan, ilk 20 ülke arasına girmiştir (Mayling, 2019). Forbes dergisi, Özbekistan'ı 2022 yılında seyahat edilecek en iyi 50 ülke listesine de dâhil etmesinin dışında 2024 yılının en iyi turistik yerler listesine eklemiştir (Forbes dergisi, Özbekistan'ı, 2024). Travel Lemming gibi seyahat kurumları tarafından yapılan araştırmalarda da Özbekistan yükselen destinasyonlar içinde öne çıkmaktadır (Tuna, Aydın ve Djumanazarovna, 2023: 15). Avustralya merkezli seyahat kitapları yayıncısı Lonely Planet'in hazırladığı "Best in Travel 2024" listesinde Özbekistan'a yer verilmiştir (2024'ün en iyi, 2023). CNN Travel'in hazırladığı 2024 yılında seyahate çıkmak isteyenler için en iyi rotalar listesinde Özbekistan'a yer verilmiş (2024 yılında görülmesi, 2024) ve Türkiye'den de Özbekistan'ı ziyaret etmek isteyen büyük bir potansiyelin olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır (Avcı ve Norbaev, 2021: 222). Vize muafiyeti sonrası Türkiye'den Özbekistan'a turist akışının hızlanması da Özbekistan dış politikasındaki değişimin başarısını ortaya koymaktadır.

Dış politikanın turizmin gelişmesi için kullanılması ve turizme yapılan yatırımlar sonucu Özbekistan'ın turizm gelirleri 2023 yılında 2,2 milyar \$'a ulaşmıştır (Özbekistan'ı Geçen Sene, 2024). Özbekistan turizm sektörünün 2012 yılında 124 milyon \$, 2013 yılında 146,4 milyon \$ ve 2014 yılında ise 162 milyon \$ gelir elde ettiği göz önüne alındığında 2023'te ulaşılan bu rakamın ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır (Konya Ticaret Odası, 2017: 9). Yabancı turist rakamlarına bakıldığında ise 6 milyon 748 bin ile 2019'da zirve görülmüştür. Birçok turizm ülkesinde olduğu gibi pandemi öncesi yabancı turist sayılarına Özbekistan da ancak 2023 sonunda ulaşabilmiştir. (Abdülkerimov, 2023). Özbekistan'a gelen yabancı turistlerin %85,7'si akraba ziyareti amacıyla gelmektedir (Tuna, Aydın ve Djumanazarovna, 2023: 18). Yabancı turistlerin önemli bir kısmının komşu ülkelere akraba ziyaretleri için gelmesi, Özbekistan turizmi için önemli bir handikaptır.

2. "Yeni Özbekistan" Kavramının Özbekistan'ın Ülke İmajına Etkisi

Ülke imajı bir ülkenin yabancı turist çekmesi açısından da önemlidir. Bu anlamda "Yeni Özbekistan" söyleminin ülkenin olumlu imajını oluşturması adına geliştirildiği ileri sürülebilir. Ülke imajı, ülkeye gelen insanların kişisel deneyimi, o ülkeyle ilgili gazete ve dergilerde yayımlanan haberler, tanıtım kampanyaları vs. sonucunda oluşan bir kavramdır. İmaj oluşumunda bilgi edinme düzeyi, sahip olunan yargılar, olanak ve hizmetler imajın en önemli üç ögesidir. Ülke imajı, başkalarının bizimle ilgili düşüncelerini yansıtmakta ve ülke imajının düzeltilmesi için yeni bir siyasete, yenilikçi yaklaşımlara, yeni yatırımlara sahip olmak gerekmektedir. İyi bir ülke imajı oluşturmak için düzenli, kararlı çabalar, büyük bir emek ve zaman gerekmektedir (Bozkurt, 2010).

Kerimov yönetiminin her şeyi devlet eliyle yapmak zorunda olmasının da etkisi ile Özbek halkının bilincinde devlet, her şeyi gören ve duyan dev bir ejderhayı andırmıştır (Yaldız, 2018: 284). Yine Kerimov yönetiminin güvenlik sorunlarını çözme adına güçlü bir ordu kurması, komşu ülke sınırları içinde radikal gruplara operasyonlar düzenlemesi, sınır bölgelerine döşenen mayınların bilgisinin komşu ülkelerle paylaşmaması vs. gibi gelişmeler komşu ülkelerde Özbekistan'ın ülke imajını olumsuz etkilemiştir. Kerimov'un dış politikada radikal politika değişikliklerine gitmesi, ülke egemenliği konusunda yürüttüğü hassas politikaların yanı sıra insan hakları ihlalleri konusu, öğrenci-öğretmenlerin pamuk tarlalarında zorla çalıştırılmaya zorlanması, muhalefet ile ilişkilerde

yaşanan sorunlar vs. Özbekistan'ın ülke imajını uluslararası anlamda da bozulmasına neden olmuştur.

Dünyanın farklı ülkelerinden turist çekmek isteyen Mirziyoyev yönetimi ise ülke içinde gerçekleştirdiği reform çalışmalarının yanı sıra dış politika hedefi olarak da ülke imajını geliştirmeye çalışmaktadır. Kerimov döneminde hem ülke içinde hem de ülke dışında Özbekistan'ın ülke imajının oluşturulamaması hatta olumsuz bir ülke imajına sahip olunması sebebi ile Mirziyoyev yönetiminin ilk dış politika hedefi ülke imajının geliştirilmesi olmuştur (Yalçınkaya, 2020: 2662). “*Yeni Özbekistan*” söyleminin geliştirilmesi ülke imajı oluşturulmasında kilit öneme sahip olmuştur.

“*Yeni Özbekistan*” kavramının ne anlama geldiği konusunda örneğin Erol “*Yeni Özbekistan*, Cumhurbaşkanı Mirziyoyev ile birlikte ülkede kendisini iktisadi, siyasi, demokrasi, insan hakları, hukuk, dış politika ve sosyal alanlarda gösteren “değişim” ve “dönüşüm” sürecinin adıdır” demektedir. Erol ayrıca Mirziyoyev'in “insanlar hükümet organlarına değil, hükümet organları halka hizmet etmelidir” ifadesi üzerinden, *Yeni Özbekistan*'ın insan odaklı siyasetinin eksenini ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (Erol, 2019). Mirziyoyev ise 2021'deki bir röportajında 11-12. yüzyılda ve Timur döneminde yaşanan birinci ve ikinci Rönesans dönemleri sonrası üçüncü Rönesans döneminin *Yeni Özbekistan* ile başladığını ifade etmiştir. Ayrıca *Yeni Özbekistan* söyleminin halkın asırlık özlemlerini ve ulusal çıkarlarını karşılamak, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler alanında genel kabul görmüş normlara sıkı sıkıya bağlı olma, uluslararası toplumla dostluk ve işbirliği ilkelerine dayalı olarak gelişen bir devleti ifade ettiğini vurgulamıştır (Bağımsız Devletler Topluluğu [BDT], 2021). 2017-2021 Kalkınma Stratejisi'nin de *Yeni Özbekistan* söyleminin hayata geçirilmesi için gerekli altyapıyı inşa etmek amacıyla geliştirildiği ileri sürülebilir. Bu kalkınma stratejisi ile hukukun üstünlüğü, rüşvetle mücadele, insan haklarına uygunluk, ekonominin serbestleştirilmesi, özel sektöre önem verilmesi ve ihracatçıların desteklenmesi gibi radikal değişimler başlatılmış ve Özbekistan'ın ülke imajının düzeltilmesi ve dünyaya açılması vs. gibi konulara öncelik verilmiştir. Dış politikada ise komşu ülkelere öncelik verilmişse de bunun da ötesine geçilerek yeni pazarlara açılmanın yolları aranmıştır. Ayrıca ülke turizminin gelişmesi için de dış politikadan etkin şekilde yararlanılmaktadır. Böylelikle Özbekistan turizminde önemli bir yer tutan komşu ülkeler dışında farklı ülkelere de yabancı turistlerin çekilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin turizm tecrübesinden yararlanılmakta, Uluslararası Nakşibendi Festivalleri'ne katılım gösterilmekte ve ev sahipliği yapılmakta (Prazdnik Nakshbandiya proydet, 2018), Çin ve Avrupa ülkeleri ile turizm alanında işbirliği artırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmaların, Özbekistan turizminin de yeni pazarlar bulmasına yönelik olduğu görülmektedir.

Mirziyoyev, *Yeni Özbekistan* söylemi ile eski politikaları büyük oranda terk etmiş ve reform çalışmalarına başlamıştır. Kuruluş döneminde gerekli olan ancak günün şartlarını karşılamakta yetersiz kalan ekonomik ve siyasi birçok düzenleme ortadan kaldırılmıştır. *Yeni Özbekistan* söylemi, devlet başkanı ve milletvekili seçimlerine uluslararası seçim gözlemcilerinin katılmasına izin verilmesini de beraberinde getirmiştir. Örneğin 2019 yılındaki genel seçimleri Türk Konseyi (TDT) Uluslararası Seçim Gözlem Misyonu ve AGİT ilk defa tam teşekküllü gözlem heyetleri ile takip etmiştir.

Mirziyoyev yönetiminin geliştirdiği *Yeni Özbekistan* söylemi ve bu söylemi desteklemek adına yapılan reform çalışmaları, Özbekistan'a yöneltilen eleştirileri ortadan kaldırmış ve Özbekistan'ın ülke içinde olduğu gibi komşu ülkelere de uluslararası arenadaki ülke imajına olumlu katkı yapmıştır. Özbekistan hakkında yapılan haber sayısının artması, komşu ülkelerin Özbekistan ile ilişkileri geliştirme konusunda olumlu yaklaşıma sahip olmaları, yurtdışından birçok devlet başkanı ve başbakan statüsünde üst düzey ziyaretlerin artması, önemli uluslararası festival ve konferanslara ev sahipliği yapılması, ortak film projelerinin geliştirilmesi, ülke tanıtımına katkı

vermesi adına Özbekistan’da çekilecek yabancı film projelerine verilen destekler ve Afganistan sorununun çözümüne verilen destek vs., *Yeni Özbekistan* söylemi ile beraber ele alındığında Özbekistan ülke imajının geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir. Son olarak on yıl içinde Özbekistan tarafından çekilmesi planlanan 50 filmlik özel proje de ülke imajına büyük katkı yapacaktır. (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı [TÜRKSOY], 2023).

Özbekistan’ın ülke imajının düzelmeye başlaması en fazla etkisini ekonomide özellikle de turizm alanında göstermiştir. Büyük turizm yatırımlarının da etkisiyle Özbekistan’a gelen yabancı turist sayısında önemli artışlar yaşanmaktadır. Elbette büyük bir turizm potansiyelinin mevcut olmasının da etkisi ile böyle bir sonuç şaşırtıcı değildir.

3. Özbekistan’ın Dış Politika-Turizm İlişkisi

Kerimov yönetimi her ne kadar güvenlik odaklı dış politika izlemiş olsa da bağımsızlıktan itibaren ülke turizminin gelişmesine destek vermeye çalışmıştır. Ancak 1999 yılında Kerimov’a suikast düzenlenmesi ve aynı yıl radikal dini/siyasi grupların saldırılarında yaşanan artış turizme verilen desteğe darbe vurmuştur (Erol, 2004: 97-99). Güvenlik tehditlerinin azalması sonrası ancak 2006 yılından itibaren tekrar turizmin geliştirilmesi amacıyla yeni otellerin inşa edilmesine hız verilmiştir. Sadece 2004-2008 arasında 17 adet büyük otel ve birçok küçük otel inşa edilmiştir. Ayrıca turizm yatırım bankası olan Uzsayohatinvestbank kurulmuştur. Bu çalışmalar neticesinde 2010 yılında Özbekistan’ı toplam 1,3 milyon yabancı turist ziyaret etmiştir. Ancak Kerimov yönetiminin temel önceliğinin güvenliğin sağlanmasına odaklanmaya devam etmesi ve yabancı ülke vatandaşlarına uygulanan vize şartları turizm sektörünün büyümesini engellemiştir.

Mirziyoyev’in iktidara gelmesi sonrası turizm sektörünü teşvik etmek ve yabancı turistleri çekmek için dış politika etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Mirziyoyev yönetiminin dış politikayı etkin kullanması elbette sadece turizmi geliştirmeye değil genel anlamda Özbekistan’ın ekonomik kalkınmasını sağlamaya yöneliktir. Ülke ekonomisinin gelişmesi için yabancı yatırımcıya duyulan ihtiyaç dış politikanın etkin kullanılmasını zorlayan bir faktördür. Nükleer, rüzgâr ve güneş enerjisi üretiminden, tarım sektörünün geliştirilmesine ve otomotiv sanayisine kadar yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Mirziyoyev yönetiminin ekonomik sorunları aşmadan ve artan nüfusa gerekli iş imkânları yaratmadan Özbekistan’da huzur ve istikrar sağlanması da uzun vadede mümkün değildir.

Turizm alanında mevcut potansiyelin kullanılması için ihtiyaç duyulan yabancı sermayeyi çekebilecek ve yabancı turistlerin Özbekistan’ı tercih etmesini destekleyecek ortamın yaratıldığına dair inancın oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada *Yeni Özbekistan* söylemi ile Mirziyoyev yönetimi ülke içinde ekonomik, siyasi ve toplumsal birçok reforma gitmiş ve ülke dış politikasını da bu doğrultuda yeniden inşa etmiştir (Erol, 2019). Özbekistan’da hayata geçirilmekte olan projeler için büyük miktarlarda yabancı yatırımının yapılmasının yanı sıra Özbekistan, 2022 yılında “2022-2026 Yeni Özbekistan Kalkınma Stratejisi” ile yeni bir kalkınma stratejisini duyurmuştur. Söz konusu ikinci 5 yıllık plan kapsamında, ülkeye 70 milyar yabancı yatırım olmak üzere, toplam 120 milyar \$ tutarında yatırım çekilmesi planlanmaktadır (“Taşkent Ticaret Müşavirliği”, 2023: 3-4).

Yabancı turistlerin bir ülkeye girişini artırmak için turizm potansiyeli tek başına yeterli değildir. Turizm altyapısı ve turistik tesislerin geliştirilmesine, ülke imajından tanıtımına ve dış politikaya kadar birçok faktör bu konuda etkili olmaktadır. Özellikle dış politika bu anlamda ülke turizminin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda Mirziyoyev yönetimi, Özbekistan dış politikasında büyük bir değişim başlatmış ve temel önceliği komşu ilişkilerle sorun çözülmesine ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine vermiştir. Yani güvenlik kaygısıyla bölgesel işbirliğini önleme politikaları yerine komşularıyla işbirliği halinde güvenlik ve refah tesisini sağlama yoluna gitmiştir (Yalçınkaya, 2006: 77). Sonrasında ise Türkiye, Rusya, Çin, ABD ve Avrupa ülkeleri ile birtakım işbirliği anlaşmaları imzalanmış ve dostane ilişkiler kurulmuştur. Kurulan işbirliklerinin vize

muafiyetleri, Özbek Hava Yolları'nın yeni rotalara uçmaya başlaması ve yeni hava yolu şirketlerine faaliyet izinlerinin verilmesi, kapalı gümrük kapılarının açılması ve yeni gümrük kapılarının ilave edilmesi vs. yabancı turistlerin Özbekistan'ı daha rahat seyahat etmesine katkı sunmuştur.

Özbekistan, turizm için önemli olan ulaşım konusunda da büyük yatırımlar yapmaktadır. Ülke içinde özellikle hızlı tren sistemi ile tarihi şehirlerin birbirine bağlanması ve sefer sayılarının artırılması, kara yollarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar ve uluslararası taşımacılığın geliştirilmesine yönelik çok yönlü politikaların yürütülmesi özellikle hava yolu konusundaki gelişmeler dikkat çekicidir. Örneğin Özbekistan Hava Yolları uçak filosunu her geçen gün genişletmekte ve yeni rotalara uçuşlar başlatmaktadır. Ayrıca yeni özel Özbek havayolu şirketlerinin kurulması desteklenmekte ve yabancı ülke havayolu şirketlerinin de faaliyetlerine izin verilerek Özbekistan'a direk uçuş sayısı artırılmaktadır. Türk Hava Yolları da Özbekistan'dan Türkiye'ye sefer sayısını artırmanın dışında Özbekistan içinde yeni rotalara uçuşlar gerçekleştirmeye başlamıştır (Özbekistan Hava Yolları, 2018). Ayrıca Atlasglobal firması da Buhara ve Semerkant şehirlerine charter seferlere başlamıştır. Rus hava yolu şirketleri içinde benzer durum söz konusudur. Ulaşım konusundaki çalışmalara havaalanlarının da eklenmesi gerekmektedir. Başta Semerkant Havaalanı olmak üzere ülke içindeki havaalanlarına büyük yatırımlar yapılmakta ve beklenen turist akışına havaalanları hazırlanmaktadır. Bu gelişmeler Özbekistan'ı dış dünyaya bağlarken aynı zamanda daha fazla yabancı turistin Özbekistan'a gelmesini de kolaylaştırmaktadır.

Mirziyoyev yönetiminin dış politikadaki en büyük değişikliklerinden bir diğeri ise ülke turizminin de gelişmesini destekleyen vize muafiyetleri politikasıdır. Semerkant'ta Ekim 2023'de gerçekleşen BM Dünya Turizm Örgütü'nün (BMDTÖ) 25. Genel Kurul Toplantısı'nın açılış konuşmasını yapan Mirziyoyev, yaklaşık 100 ülkeye Özbekistan'a vizesiz seyahat etmesine izin verilmeye başladığını ve 50'den fazla ülkeye de basitleştirilmiş vize uygulamasına geçildiğini ifade etmiştir. Mirziyoyev ayrıca 2030 yılına kadar yabancı turist sayısını 30 milyona çıkarmak istiyoruz demiştir (Özbekistan'dan 2030 için, 2023). BMDTÖ 25. Genel Kurul Toplantısı'nın Semerkant'ta 260 hektarlık alanda yeni inşa edilen "İpek Yolu Semerkant" turizm bölgesinde gerçekleşmiş olması da Özbekistan'ın turizme verdiği önemi ortaya koymaktadır (Semerkant İlk Kez, 2023). Vize muafiyeti uygulamasının genişletilmesi ve kolaylaştırılmış vize alım sürecine geçiş, Özbekistan'a yabancı turistlerin ilgisini artırmış ve Özbekistan turizmini canlandırmıştır. Kerimov döneminde radikal gruplarla ilişkileri olabileceği endişesi ile komşu ülke vatandaşlarının Özbekistan'da yaşayan akrabalarını ziyaret etmelerinin bile engellendiği düşünüldüğünde Mirziyoyev yönetiminin vize muafiyet politikasının değeri daha iyi anlaşılmalıdır.

Mirziyoyev yönetiminin dış politikadan etkin şekilde yararlanmaya başlamasıyla Özbekistan'ın dış ülkelerdeki temsilcilik sayısında da önemli artışlar yaşanmaktadır. İlk olarak istihbarat elemanlarının yabancı ülkelerdeki ülke temsilciliklerini baskı altına almasının engellenmesi ile diplomatların daha rahat çalışması sağlanmıştır. Mevcut ve yeni açılan ülke temsilciliklerinin düzenlediği etkinlikler ve çalışmalar ise hem ülke imajının hem de turizminin gelişmesine katkı yapmaktadır.

Mirziyoyev yönetimi aynı zamanda Özbekistan'da Rusya'nın ardından toplamda en çok şirket kuran ikinci ülke konumunu 2023 yılında Çin'e kaptıran Türkiye'nin turizm tecrübesinden yararlanmak ve ülke turizminin gelişmesi adına Türkiye ile işbirliği yapmak istemektedir (Türkiye, 2023'te Özbekistan'da, 2023). Türkiye ve Özbekistan tarafından yapılan açıklamalara bakıldığında da iki ülkenin bu konuda işbirliği yapmaya hazır oldukları görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017). Bu görüşü destekler nitelikte Özbekistan Başbakan Yardımcısı Cemşid Kuçkarov Ekim 2017'de gerçekleştirilen Türkiye-Özbekistan İş Forumu'nda yaptığı açıklamada ise "2019 sonunda iki ülke arasında haftada en az 100 seferin gerçekleştirileceğine inanıyoruz.

Çünkü Türkiye’den yıllık 500 bin turist gelmesini öngörüyoruz” ifadelerini kullanmıştır (Güneş, 2017). Özbekistan’ın Ankara Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müsteşarı Ulugbek Azamov ise daha gerçekçi bir söylemle: Türkiye’ye sağlanan vize muafiyeti ile Özbekistan’a giden Türk turist sayısını yıllık 100 bine çıkarmayı hedefliyoruz ifadelerini kullanmıştır (Özbekistan Türkiye’den 100, 2018). Özbekistan Turizmi Geliştirme Devlet Komitesi ise kamu-özel ortaklığında inşa edilerek işletilmesi planlanan otel inşaatlarında Türkiye’deki otellerin deneyimlerinden istifade edileceği ve söz konusu otellerin inşa edilmesinde Türkiye’deki 8-50 odalı otellerin örnek alınacağını vurgulamıştır (Özbekistan, turizmde Türkiye’yi, 2018). Türk inşaat firmalarının Özbekistan’da önemli turizm yatırımları yapması dışında Türkiye’den beklenen turist sayısının 500 bin olmasa da 100 bin hedefine ulaşıldığı görülmektedir. Ancak gerekli şartların oluşturulması ile 500 bin rakamına da ulaşılması mümkündür.

Mirziyoyev yönetiminin hem Türk Devletleri Teşkilatı’na katılım hem de Türkiye’ye yönelik vize muafiyeti kararı alması ile Türkiye’den gelecek turistlerin önü açılmıştır. Özbekistan’ın 10 Şubat 2019’dan itibaren Türk vatandaşlarına 30 günlük vize muafiyeti uygulaması sonrası özellikle Nakşibendi gruplar için Özbekistan topraklarının Mekke, Medine ve Kudüs’ten sonra en önemli ziyaret noktası olmasının da etkisi ile 2017 yılında Türkiye’den gelen turist sayısı 18 bin iken 2019’da Türkiye’den Özbekistan’a gelen turist sayısı 100 bini geçmiştir (Taldybaeva, 2020). Pandemi dönemindeki düşüş sonrası 2023 yılında 106 bin 516 Türk vatandaşı Özbekistan’ı seyahat etmiştir.

Mirziyoyev yönetimi dış politikada bölgesel ve uluslararası örgütlerle çalışmalara da büyük önem vermektedir. Özbekistan’ın 2019 yılında Türk Devletleri Teşkilatı’na tam üye olması sonrası Hive, 2020 Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilmiştir (Purtaş, 2021). Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı’nın (TDT) turizm politikaları, 2040 vizyonu ve zirvelerin genel anlamda üye-gözlemci ülkeler arasındaki ekonomi işbirliğini artırma hedefi, Mirziyoyev yönetiminin dış politika amaçları ile uyumaktadır. Bu uyum, Mirziyoyev’in Türk Devletleri Teşkilatı’na katılım kararı almasında etkili olmuştur.

Türk Devletleri Teşkilatı tarihsel gelişimi içinde üye-gözlemci ülkelerin turizm sektörlerinin gelişmesine de katkı yapmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı’nın genel olarak turizm hedeflerine bakıldığında; ortak turizm projeleri yoluyla üye-gözlemci ülkelerin turizm merkezine dönüştürülmesi, üye-gözlemci ülkelerin turizm altyapı, üstyapı ve hizmet sektörüne yapılan yatırımların desteklenmesi, eski ve çağdaş kültürel mirasların ortaya çıkarılması ve eko-turizm, mutfak turizmi, macera turizmi, sağlık turizmi, manevi/ kutsal turizm vb. alanlarda çeşitli turizm paketleri, kültürel güzergâhlar ve turlar geliştirme ve bunları tanıtmaya başlıkları öne çıkmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2023: 148). Bu hedefleri hayata geçirmek adına turizm sektörünün gelişimi ve Türk devletleri arasındaki turistik faaliyetlerin artırılması amacıyla oluşturulan çalışma grupları dışında Turizmden Sorumlu Bakanlar toplantıları 2014 yılından itibaren yapılmaktadır. Yine 2014 yılında gerçekleştirilen Türk Konseyi Devlet Başkanları dördüncü zirvesi 5 Haziran 2014’de Bodrum’da turizm işbirliği teması ile gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede ilk olarak 1996’da gündeme gelen İpek Yolu Ortak Tur fikri, Modern İpek Yolu Ortak Tur Paketi projesi olarak somutlaştırılmıştır (İletişim Başkanlığı, 2023: 149-150).

24 Haziran 2021’de Kokand’da Özbekistan’ın Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde ev sahipliği yaptığı ilk bakanlar toplantısı olan altıncı Türk Devletleri Teşkilatı Turizmden Sorumlu Bakanlar Toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda, turizmi teşvik etmek amacıyla “Türk Dünyası Turizm Başkenti” uygulaması başlatılmış ve Kokand “2022 Türk Dünyası Turizm Başkenti” seçilmiştir. Kokand bu unvanı alan ilk Türk dünyası şehri olmuştur (İletişim Başkanlığı, 2023: 160). Türk Devletleri Teşkilatı’nın devlet başkanları sekizinci zirve sonuç bildirgesinde de bu durum takdir edilmiş ve bu girişim kapsamında sürdürülebilir turizm ve ilgili altyapının geliştirilmesi için ortak girişimler ve projelerin uygulanması talimatı verilmiştir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021).

Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında Türk Dünyası Turizm Başkenti, Tabaruk Ziyarat (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021) gibi İpek Yolu Turizmi ile ilgili devam eden çalışmalar ve yeni bir web sitesi olan "turkicsilkroad.com'un lansmanı, turizm destinasyonlarının tanıtılması, bölgeye daha fazla turist çekilmesi ve Türk dünyasının tarihî ve kültürel zenginliklerine ilişkin farkındalığın artırılması gibi çalışmalar yapılmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2023: 162-163). Dolayısıyla Özbekistan'ın Türk Devletleri Teşkilatı'na tam üye olarak katılması aynı zamanda ülke turizminin gelişmesini de destekleyecektir.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün Aralık 2021'de Madrid'de gerçekleşmiş olan 24. Genel Kurul Toplantısı'nda, Semerkant 2023 Dünya Turizm Başkenti seçilmiştir. Bu kapsamda Semerkant Ekim 2023'deki Dünya Turizm Örgütü'nün 25. Genel Kurulu'na ev sahipliği yapmıştır. Yoğun bir katılımın olduğu organizasyon için Semerkant'ta 1 milyar \$'ı bulan turizm yatırımı hayata geçirilmiştir (Özbekistan'dan 2030 için, 2023).

Mirziyoyev'in dış politika hedefleri içinde son dönemde üye olunan bölgesel ve küresel örgütlerin turizm, kültür ve İslam başkenti vs. etkinliklerine Özbekistan şehirlerinin ev sahipliği yapmasının da yer aldığı görülmektedir. Hive'nin 2020 Türk Dünyası Kültür Başkenti olmasıyla başlayan bu çalışmaların 2024 yılında zirveye çıktığı görülmektedir. Özbekistan dış politikasında böyle bir yönelim, yine Özbekistan'ın dışı açılımının gerçekleştirilmesi ve ülke turizminin geliştirilmesi hedeflerine uygundur.

Hive'nin 2020 Türk Dünyası Kültür Başkenti olması sonrasında Buhara, Kahire ile birlikte İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu tarafından 2020 İslam Dünyası Kültür Başkenti seçilmiştir (Topçu, 2019). Kokand 2022 Türk Dünyası Turizm Başkenti, Semerkant 2023 Dünya Turizm Başkenti ve Ekim 2023'te Bişkek'te düzenlenen Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Başkanları Zirvesi'nde Semerkant 2024 BDT Kültür Başkenti ilan edilmiştir ("Özbekistan'ın Semerkant şehri", 2024). Bakü'de düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı 11. Turizm Bakanları Toplantısı'nda Hive 2024 İslam Dünyası Kültür Başkenti olarak seçilmiştir (Toprak, 2022). Ekonomik İşbirliği Teşkilatı 4. Turizm Bakanları Toplantısı'nda Şehrisebz, 2024 EİT Turizm Başkenti ilan edilmiştir ("Özbekistan'daki Şehrisebz şehri", 2022).

Özbekistan dış politikası, ülke turizminin gelişmesi için iyi ilişkilerin kurulduğu ülkelerde Özbekistan Yılı-Günleri kutlamalarına da odaklanmıştır. Örneğin 16 Eylül 2017'de Nazarbayev'in Özbekistan ziyaretinde 2018 yılının Kazakistan'da Özbekistan Yılı, 2019 yılının ise Özbekistan'da Kazakistan Yılı ilan edilmesi kararlaştırılmıştır (Kazakistan'da "2018 Özbekistan", 2018). Ayrıca birçok ülkede Özbekistan Günleri etkinlikleri düzenlenmekte ve bu etkinliklerde Özbekistan'ın her yönüyle tanıtımı yapılmaktadır. Yine Aralık 20023'te alınan karar sonrası 2024 yılından itibaren Özbekistan kültürünü yurt dışında tanıtanlara "Özbek Kültür Elçisi" statüsü verilmeye başlanacaktır (V 2024 godu, 2023).

4. Sonuç

Özbekistan bağımsızlığını kazanması sonrası büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Ancak bu dönüşüm sürecinde gerekli sermayenin ve yetişmiş elemanın olmayışı, bu dönüşümün devletin sıkı kontrolünde gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu şartların zorlaması sonucu kurucu devlet başkanı Kerimov, ekonomiden ulus devlet inşasına, eğitimden sanayiye ve eğitimden turizme kadar her alanda devleti temel aktör haline getirmiştir. Kerimov yönetimi, devletin egemenlik haklarını ve devlet güvenliğinin sağlanmasını öncelikle ve dış politikayı bu şekilde düzenlemiştir. Dış politikanın ülke ekonomisine ve turizmine katkısı üzerinde durulmamıştır. Dış politikanın güvenliği incelemesi ise Özbekistan'ın ülke imajını olumsuz etkilemiştir. Yine katı vize kuralları ile yabancı turistlerin Özbekistan'a girmeleri mümkün olduğunca kontrol altına alınmak istenmiştir.

Kuruluş dönemi birçok sorunun aşılmış olmasının da etkisi ile Mirziyoyev yönetimi Özbekistan dış politikasında büyük bir değişim gerçekleştirmiştir. Çünkü Özbekistan'ın güvenlik tehditleri azalmış, ulus devlet inşa sürecinde belirli bir ilerleme yaşanmış ve Özbek muhalif gruplar artık eskisi kadar tehdit yaratmamaktadır. En önemlisi Özbekistan'ın artık bir egemenlik sorunu yoktur. Dolayısıyla yeni dış politikanın ülkenin ekonomik, özellikle de yıllarca kullanılmayan turizm potansiyelini ortaya çıkaracak ve hızlı artmakta olan nüfusun beklentilerine cevap verecek bir dış politikaya ihtiyaç vardır. Bu sorunları aşmak için öncelikle Özbekistan'ın dünyaya açılmasına, komşu ve diğer ülkelerin yanı sıra bölgesel-uluslararası örgütlerle yakın işbirliği geliştirecek özellikle yabancı yatırımcıya ve turiste duyulan ihtiyacı karşılayacak bir dış politikaya geçiş yaşanmıştır. Geliştirilen *Yeni Özbekistan* söylemi ile vatandaşlara olduğu kadar yurt dışına, kuruluş döneminin sona erdiği mesajı verilmiştir. Böylelikle Özbekistan'ın ülke imajının geliştirilmesinin yanı sıra yapılan büyük turizm yatırımları ile ülke turizminin de gelişmesi hedeflenmiştir.

Pandemi öncesi yabancı turist rakamlarına ancak 2023 yılında ulaşılmıştır. Bu duruma karşın Özbekistan'ın turizm gelirleri 2023 yılında 2,2 milyar \$'a ulaşmıştır. 2014 yılındaki turizm gelirlerinin 162 milyon \$ olduğu düşünüldüğünde bu rakamın ne kadar büyük olduğu ortadadır. Dolayısıyla Özbekistan'a gelen turist sayısında ve turizm gelirlerinde yaşanan önemli artışlara bakıldığında dış politikadaki değişimin ülke turizminin gelişmesine büyük katkı sağladığı ortadadır. Dolayısıyla turizm sektörünün gelişmesi aynı zamanda ülkeye giren döviz miktarını artırmakta ve dış ticaret dengesindeki açığın kapanmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca turizmin gelişme gösterdiği bölgelerde yerel ekonomi de güçlenmekte ve yeni iş imkânları yaratılmaktadır. Olağanüstü bir kriz ortaya çıkmadığı sürece de Özbekistan dış politikasının ekonomik odaklı olmaya dolayısıyla ülke turizminin gelişmeye devam edeceği ileri sürülebilir.

Kaynakça

- 2024 yılında görülmesi gereken yerler açıklandı: Türkiye de listede. (2024). https://www.ntv.com.tr/galeri/n-life/gezi/2024-yilinda-gorulmesi-gereken-yerler-aciklandi-turkiye-de-listede,q9UOGPb7mEGapXMmR_Q87g Erişim Tarihi: 05.02.2024.
- 2024'ün en iyi gezi rotaları (2024 yılında görülmesi gereken yerler). (2023). <https://www.ntv.com.tr/galeri/n-life/gezi/2024un-en-iyi-gezi-rotalari-2024-yilinda-gorulmesi-gereken-yerler,jVGaNS6oZkeWF25Q2vR8Rg/LKj4KdqFdE-8ZJYvJ7cj1Q> Erişim Tarihi: 25.01.2024.
- Abdülkerimov, B. (2023). Özbekistan'a 2023'ün 11 ayında 6 milyon 134 bin yabancı turist geldi. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/ozbekistana-2023un-11-ayinda-6-milyon-134-bin-yabanci-turist-geldi/3085529> Erişim Tarihi: 26.01.2024.
- Avcı, M. ve Norbaev S. (2021). İpek Yolu'nda inanç turizminin geliştirilmesi: Özbekistan örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 208-125. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1848548> Erişim Tarihi: 25.10.2023.
- Bağımsız Devletler Topluluğu [BDT]. (2021). Bol'shoye interv'yu prezidenta SH.Mirziyoeva – «Novyy Uzbekistan stanovitsya stranoy demokraticheskikh peremen, bol'shikh vozmozhnostey i prakticheskoy raboty». https://cis.minsk.by/news/20029/bolshoe_intervju_prezidenta_sh.mirzijoeva_%E2%80%93_93_%C2%ABnovyj_uzbekistan_stanovitsja_stranoj_demokraticheskikh_peremen_bolshih_vozmozhnostej_i_prakticheskoy_raboty%C2%BB Erişim Tarihi: 20.10.2023.
- Bozkurt, R. (2010, 7 Ağustos). Ülke imajı: nasıl yaratılır?. *Dünya*. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/ulke-imaji-nasil-yaratilir/7624> Erişim Tarihi: 15.11.2023.
- Erol, M. S. (2004). Orta Asya'da güvenlik sorunları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 85-112.

- Erol, M. S. (2019). *Yeni Özbekistan: “geçiş süreci”nden “yükseliş süreci”ne değişimin diğer adı*. <https://ankasam.org/yeni-ozbekistan-gecis-surecinden-yukselis-surecine-degisimin-diger-adi/> Erişim Tarihi: 15.10.2023.
- Forbes dergisi, Özbekistan'ı yılın en iyi turistik yerleri listesine aldı. (2024). <https://www.qha.com.tr/turk-dunyasi/forbes-dergisi-ozbekistan-i-yilin-en-iyi-turistik-yerleri-listesine-aldi-483590> Erişim Tarihi: 10.02.2024.
- Güneş, İ. (2017). 'Gelin Özbekistan'ı yeniden inşa edelim'. <https://www.dunya.com/ekonomi/gelin-ozbekistani-yeniden-insa-edelim-haberi-388308> Erişim Tarihi: 05.01.2024.
- İletişim Başkanlığı. (2023). *21. yüzyılın parlayan yıldızı: Türk Devletleri Teşkilatı*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları. https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/21_YUZYILIN_PARLAYAN_YIL_DIZI_TDT.pdf Erişim Tarihi: 11.01.2024.
- İskit, Temel. (t.y). Dış politika ve dış ekonomik ilişkilerin yönetimi. <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa> Erişim Tarihi: 05.12.2023.
- Kamilov Afg'on masalasida katta intervyu berdi. (2020). <https://www.gazeta.uz/oz/2020/02/29/komilov/> Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Kazakistan'da “2018 Özbekistan yılı” etkinlikleri. (2018). <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/kazakistan-da-2018-ozbekistan-yili-etkinlikleri/5aabca6f01a30a1bb84423c0> Erişim Tarihi: 25.09.2023.
- Konya Ticaret Odası. (2017). *Özbekistan Cumhuriyeti ülke raporu*. <https://www.kto.org.tr/d/file/ozbekistan-ulke-raporu-2017.pdf> Erişim Tarihi: 11.09.2023.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). Bakan Avcı, Özbekistan başbakan yardımcısı Azimov ile görüştü. <https://basin.ktb.gov.tr/TR-174972/bakan-avci-ozbekistan-basbakan-yardimcisi-azimov-ile-gorustu.html> Erişim Tarihi: 15.10.2023.
- Mayling, S. (2019). Uzbekistan, Borneo and Costa Rica are rising stars, says Titan. <https://travelweekly.co.uk/articles/349735/uzbekistan-borneo-and-costa-rica-are-rising-stars-says-titan> Erişim Tarihi: 11.11.2023.
- O'zbekiston Statistika Agentligi. (2024). <https://stat.uz/uz/> Erişim Tarihi: 10.02.2024.
- Özbekistan hava yolları Taşkent-İstanbul sefer sayısını artıracak. (2018). <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/ozbekistan-hava-yollari-taskent-istanbul-sefer-sayisini-artiracak/5ad6f7d001a30a1374a88e1f> Erişim Tarihi: 15.09.2023.
- Özbekistan Türkiye'den 100 bin turist bekliyor. (2018). <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/ozbekistan-turkiyeden-100-bin-turist-bekliyor/5a79772b01a30a08d0e96f64> Erişim Tarihi: 05.10.2023.
- Özbekistan, turizmde Türkiye'yi örnek alacak. (2018). <https://tr.kabar.kg/news/ozbekistan-turizmde-turkiyeyi-ornek-alacak/> Erişim Tarihi: 09.10.2023.
- Özbekistan'daki Şehrisebz şehri “2024 EİT turizm başkenti” ilan edildi. (2022). <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/ozbekistan-daki-sehrisebz-sehri-2024-eit-turizm-baskenti-ilan-edildi/63a0951d01a30a323c700c24#:~:text=%C3%96zbekistan%20Turizm%20ve%20K%C3%BClt%C3%BCrel%20Miras,Turizm%20Ba%C5%9Fkenti%22%20ilan%20edildi%C4%9Fi%20belirtildi> Erişim Tarihi: 25.11.2023.

- Özbekistan'ın Semerkant şehri, 2024 yılı BDT kültür başkenti oldu. (2024). <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/ozbekistan-in-semerkant-sehri-2024-yili-bdt-kultur-baskenti-oldu/65ae9f893e603fa6e0c30a47> Erişim Tarihi: 11.02.2024.
- Özbekistan'a gelen turist sayısı her geçen gün artıyor. (2017). <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/ozbekistana-gelen-turist-sayisi-her-gecen-gun-artiyor/5982eb1601a30a1ccc4a8e76> Erişim Tarihi: 25.10.2023.
- Özbekistan'dan 2030 için iddialı turizm hedefi!. (2023). <https://www.turizmajansi.com/haber/ozbekistan-dan-2030-icin-iddiali-turizm-hedefi-h64384> Erişim Tarihi: 15.01.2024.
- Özbekistan'ı geçen sene 6 milyon 626 bin 300 turist ziyaret etti. (2024). <https://www.haberler.com/guncel/ozbekistan-i-gecen-sene-6-milyon-626-bin-300-turist-ziyaret-etti-16750659-haberi/> Erişim Tarihi: 25.01.2024.
- Özcan, S. A. (2023). *Orta Asya'da artan Çin Etkisi ve Çin/Çinli karşılığı*. <https://www.perspektif.online/orta-asyada-artan-cin-etkisi-ve-cin-cinli-karsitligi/> Erişim Tarihi: 10.01.2024.
- Prazdnik Nakshbandiya proydet v Uzbekistane. (2018). <https://www.gazeta.uz/ru/2018/11/06/tourism/> Erişim Tarihi: 15.09.2023.
- Purtaş, F. (2021). Yeni Özbekistan ve Türk Dünyası. *Kriter*, 6(62), <https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/yeni-ozbekistan-ve-turk-dunyasi> Erişim Tarihi: 19.09.2023.
- Rusya'daki Özbekistanlı işçilerin yıllık toplam kazancı 4 milyara ulaştı. (2019). <https://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/ulkeler/ozbekistan-ulke/1828-rusya-daki-zbekistanli-i-ilerin-yillik-toplam-kazanci-4-milyara-ula-ti> Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Semerkant ilk kez UNWTO genel kurulu'nun ev sahibi. (2023). <https://www.gmdergi.com/sektorel-haberler/semerkant-ilk-kez-unwto-genel-kurulunun-ev-sahibi/> Erişim Tarihi: 11.02.2024.
- Taldybaeva, D. (2020). Türkiye-Özbekistan ilişkilerinin yeni dönemi. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü. <https://www.eurasian-research.org/publication/turkiye-ozbekistan-iliskilerinin-yeni-donemi/?lang=tr> Erişim Tarihi: 16.09.2023.
- Taşkent Ticaret Müşavirliği. (2023). Özbekistan yurt dışı yatırım ülke profili. https://ticaret.gov.tr/data/5c2d32b613b876192c45b9b7/%C3%96zbekistan_Yurt_%20D%C4%B1%C5%9F%C4%B1_Yat%C4%B1r%C4%B1m_Profil%C4%B1_2023.pdf Erişim Tarihi: 13.02.2024.
- Ticaret Bakanlığı. (2023). Özbekistan ülke profili. https://ticaret.gov.tr/data/5ef20f4213b876b1f88518d8/%C3%96zbekistan_2023.pdf Erişim Tarihi: 11.01.2024.
- Topçu, G. (2019). Kahire ve Buhara 2020 İslam Dünyası kültür başkenti seçildi. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kahire-ve-buhara-2020-islam-dunyasi-kultur-baskenti-secildi/1676783#:~:text=Tunus,D%C3%BCnyas%C4%B1%20K%C3%BClt%C3%BCr%20Ba%C5%9Fkenti%20se%C3%A7ildi%C4%9Fini%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1> Erişim Tarihi: 21.09.2023.
- Toprak, İ. (2022). İslam İşbirliği Teşkilatı, Şanlıurfa'yı 2023 turizm kenti seçti. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/islam-isbirligi-teskilati-sanliurfayi-2023-turizm-kenti->

